

РЕЦЕНЗИЯ

от днк **Маргарита Николова Карамихова**, професор във ВТУ «Св. св. Кирил и Методий»
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен **доктор**

в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата

докторска програма Етнология

Автор: Гергана Цонева Цонева

Тема: „Маркери на идентичност на населението в Помакохория, Северна Гърция“

Научен ръководител: проф. днк Мария Антонова Шнитер, ПУ „Паисий Хилендарски“,
град Пловдив

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № **P33-5979** от **21.11.2018** г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Маркери на идентичност на населението в Помакохория, Северна Гърция“ за придобиване на образователната и научна степен **доктор** в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма Етнология.

Автор на дисертационния труд е Гергана Цонева Цонева – докторант в редовна форма на обучение към катедра Етнология на Философско - исторически факултет, ПУ „Паисий Хилендарски“, град Пловдив, с научен ръководител проф. днк Мария Антонова Шнитер от ПУ „Паисий Хилендарски“, град Пловдив.

Представеният от Гергана Цонева Цонева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС „магистър“);
- заповеди за зачисляване в докторантура;
- заповед за смяна на заглавие;
- заповед за отчисляване;
- заповеди за комисии;
- заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността с успех Отличен (6, 00);

- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;
- електронно приложение.

Докторантката е приложила 3 броя публикации по темата на дисертационния труд и е описала други 5, свързани със сходна тема, разработена върху лично събран материал от Албания.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Гергана Цонева Цонева е следвала Българска филология и етнология през периода 1992 - 1997 година и е завършила Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ с първия випуск на специалността. Има богат теренен опит от 1993 г., когато посещава за първи път областта Голо Бърдо, Република Албания. Изследванията ѝ от периода 1993-1997 година са основа за дипломната ѝ работа на тема: „Жизнен цикъл и култура, село Требищ, Република Албания - етнологички наблюдения“ с научен ръководител проф. д.ф.н. Тодор Иванов Живков, която защитава с отличен успех.

Гергана Цонева записва редовна докторантура в ПУ „Паисий Хилендарски“ (2014 - 2018 година). Като докторант участва в над 10 научни конференции и семинари, и в 5 национални и международни научни проекта. Участвала е в работата на експертна комисия към Национална агенция за оценяване и акредитация (НАОА).

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

В доктората е разработено базисно поле на съвременните етнологички изследвания, проучващи динамиката на идентичността на малцинствена група, обитаваща гранична зона за продължителен исторически период. Комбинацията между динамичната религиозност, трилингвизма и затвореността на местните общности, както и доказаната в работата консервация на традициите и диалекта, създават спецификата на тази етническа група, която не може да не привлече вниманието на етнологите, фолклористите, лингвистите, изследователите на религиите и културолозите.

До момента в България не ми е известно да има защитен или публикуван цялостен, монографичен труд, проследяващ процесите в граничния малцинствен социален организъм. В последните години се наблюдава рязко повишен интерес сред руските балканолози от Москва

и Петербург, които започнаха да организират експедиции и да провеждат своите изследвания сред помаците в Северна Гърция.

Сложният възел от геополитически интереси на Гърция, България и Турция оказва продължителен натиск върху идентичността на изследваното, българско по етнически произход, население. Динамиката на отношенията между съседните държави през XX и особено през XXI век и политиките спрямо населението в малцинствена позиция, прави темата на доктората особено актуална.

Така още определянето на изследователския обект прави темата дисертабилна и приносна. Поздравявам научния ръководител и докторанта за избора и осъществяването на този важен изследователски проект. Социалните напрежения и дистанции, които се свързват в съвременността с мюсюлманските малцинствени групи, правят темата особено обществено значима.

Поставените изследователски задачи са релевантни на търсенето на качествено ново познание за процесите, които протичат в изследваната група.

4. Познаване на проблема

Дисертационният труд е плод на дългогодишна полева работа на докторанката. Докторант Цонева демонстрира познаването на многобройните аспекти на всекидневния и празничния живот в изследваното пространство до степен да предложи задълбочено изследване на функционирането на маркерите на идентичността. Доброто познаване на актуалните теории в областта на идентичностите са ѝ позволили да систематизира и анализира коректно събрания емпиричен материал и да приложи работещ методологичен набор, за да постигне добър научен резултат.

5. Методика на изследването

Дисертацията е класически образец на междудисциплинарно изследване, обхващащо езика, фолклора, обредите, всекидневния ислям, ефектите от дългосрочната политика. В качеството им на маркери на идентичността са търсени както материални обекти (носия, кухня, дом и елементи от архитектурата), така и духовни (празници, обичаи, език, политики).

В Увода коректно и детайлно е представена методиката на събиране на емпирична етноложка информация. Става ясно, че е извършена продължителна теренна работа, чрез многократни посещения през 2014-2015 г., с включване на целия набор от класически и съвременни етноложки методи за събиране на емпирични материали (неструктурирани, полуструктурирани и структурирани интервюта, техники на наблюдение, лични истории). В резултат са на лице 48 часа аудио и видеозаписи и теренен дневник. Описани са отделните експедиции с най-важните събития, които са се случили по време на теренната работа. Об-

ръщам специално внимание на регистрацията на емпиричния етноложки материал под формата на аудио и видеозаписи и на воденето на теренен дневник, защото в последните години сме свидетели на пренебрегването на тази, същностна за науката ни дейност. Събраните материали са изключително ценни. Като съвременници на епохата на автентичизма сме свидетели на интензивен процес на изобретяване на традиции, които, чрез възможностите на информационния поток в глобалното село, се разпространяват и мултиплицират. Така регистрацията и съхраняването на свидетелства за реално съществуващите вярвания и практики става все по-важен процес на създаване на автентични документи за епохата.

Докторантката е овладяла отлично методите на теренното етноложко изследване, което в детайли е описала като процес в Увода. Категорична съм, че Гергана Цонева е блестящ теренист, с усет за детайла, за правилото и изключението, за контекста на предоставената информация. Коректно е представен профилът на събеседниците, с които са проведени по-пространни интервюта. Коментирани са техниките за натрупване на кредит на доверие (вкл. владенето на двата говорими езика, продължително носене на местната носия и пр.), които са позволили на докторантката да влезе максимално дълбоко в терена.

Изследването на сложен феномен, каквито са динамичните маркери на идентичността, е наложило използването както на класически извори (архивни материали, публикувани документи, материали от медиите), така и на все по-налагащото се присъствие на уеб-базирана информация (уебсайтове, електронни медии, уеб базирани групи).

Избраната методика на изследването позволява постигането на основната цел и решаването на конкретните задачи на дисертационния труд.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Представеният труд е структуриран съгласно с българската академична традиция. Докторантката е приложила добрата практика в Увода да се въведе понятийно-терминологичния апарат, за да бъдат избегнати разночетения. Заслужава да се отбележи вниманието, което е отделено не само на академичната литература, посветена на помаците в Северна Гърция, а и на т. нар. *местни хронографи* (по Г. Вълчинова), които имат пряко и продължително влияние върху предоговарянето на идентичността на изследваните хора.

Работата би спечелила, ако от Увода бъдат изведени частта за топонимите, като маркери на идентичността (с. 12) и така нареченият „Химн на помаците“ (с. 22-23).

Първа глава е озаглавена „Фолклорната култура в с. Мустафчево днес като маркер за идентичност“. Още тук докторантката разгръща своя талант на теренист. Избрала е класически подход: представя жизнения цикъл и празничния календарен цикъл, чрез които „индивидът преживява и съпреживява своята идентичност“ (с. 43). Този подход налага част от

описанието да не съдържа информация за маркерите за идентичност, но изгражда цялостен разказ, в който те са положени и открити. Важно е и това, че на вниманието на докторантката постоянно стои политическото отделяне на изследваната общност от основния ѝ етнос чрез границата. Това налага съпоставително представяне на материалите.

Гергана Цонева е регистрирала уникални практики като слагането на белег с машата (с. 47), действащи като локален маркер на идентичност/ принадлежност. Много интересно попадение е смесването на *ашура* с *хъдърлез* и приемането на преданието за старозаветния Ной (Нух) като помашка приказка „за някой си старец пророк“. Докторантката не винаги обяснява защо смята дадена практика за маркер за идентичност (напр. питката при калън чурек, с. 48). Работата би спечелила, ако още в Увода се уговори ясно необходимостта от пълното разгръщане на платното на фолклорната култура, за да се открият потенциалът и възможностите за мобилизирането на нейни елементи като групови маркери.

Втора глава е озаглавена „Селищната култура в с. Мустафчево – други маркери на идентичност“. В тази глава са представени интерпретациите на интервюираните на местната носия; именуването и именната система; родствената структура и роднинската терминология; приказната проза с примери за приказки с различен сюжет, възприемани като местни истории; устройството на дома; регионалната топонимия и религията. Ценността на тази, сложна по състав глава е в това, че докторантката представя динамиката на избраните елементи.

Важно е да се подчертае ценността на прецизно събрания и коректно цитиран емпиричен материал, свързан с именната система. Поразителна е активността на българските суфикси при образуването на умалителни имена и при назоваването на жената по името на мъжа ѝ след сватбата. Регистрирана е народна етимологизация на кораничните (или изобщо – възприеманите като мюсюлмански) имена, чрез което се възстановява вътрешната форма на името, съотносима към българския му корен (по Ирина Седакова).

Добре е да се прецизират твърдения като: „Женската забрадка е традиционен маркер на идентичност за общности, изповядващи ислям“ (с. 96).

Трета глава е озаглавена „Помашката идентичност в пресечната точка на публичните политики. Битките за езика“. След подробното представяне в предишните глави на всекидневната култура и оценките за това, кое в нея се възприема като собствено (локално, регионално, групово), докторантката се фокусира върху дългосрочното въздействие на политиките върху един от най-важните маркери на идентичността – езика.

В тази глава Гергана Цонева е представила задълбоченото си познание за провежданите политики на ниво образование, книгоиздаване, медии, научни форуми и дългосрочния им ефект върху изследваната група. Владееенето на гръцки език и продължителната ѝ теренна

работа са й дали възможност да влезе дълбоко в щекотливата проблематика за „помашкия език“, речници, литература. Представени са както полярните позиции на гръцки учени и местни хронографи, така и реакциите на местните хора на наложената им езикова асимилация.

В **Заключението** е представено постигането на основната цел и изпълнението на задачите, поставени в Увода. Синтезирано са представени елементите от културния модел на изследваната група, които функционират като маркери на идентичността от различен порядък.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Представеният дисертационен труд е приносен преди всичко като автентичен документ за културния модел на помаците в изследвания район във втората декада на XXI век. Анализът на уникалните емпирични етнографски материали коректно представя динамиката на идентичността на местните хора и откроява интензивността на основните й маркери.

Изследването на Гергана Цонева би могло да допринесе за разработване на стойностни транс-гранични проекти.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката е приложила списък с три статии, свързани с дисертационния труд, две от които са под печат (приложени са съответните служебни бележки). Две от статиите са включени в сборници от национални научни конференции, а едната в годишник на утвърдената Асоциация „Онгъл“.

Всички представени статии са свързани с темата на дисертацията и съдържат приносни елементи. Това отговаря на изискванията на Закона и Правилника за приложението му. Представените участия в академични проекти и съответните им форуми са гаранция за усвояването на уменията авторите постижения да бъдат представени и защитени пред колегията.

9. Лично участие на докторантката

На базата на продължителни лични наблюдения и разисквания на емпиричните материали и текстовете, приемам, че трудът е изцяло оригинален и, че формулираните приноси, и получени резултати, са лична заслуга на докторантката Гергана Цонева.

10. Автореферат

В автореферата са отразени общата характеристика на дисертационния труд, структурата, обема и съдържанието му, както и научните приноси. Структурата на автореферата напълно отговаря на приетите стандарти.

11. Критични забележки и препоръки

Приемам като комплимент подробното ми цитиране, но съм убедена, че работата би спечелила, ако докторантката привлече трудовете и на други авторитети в областта на идентичностите.

12. Лични впечатления

Особено важно е да се подчертае, че докторантката Гергана Цонева е отворена към критика и препоръки. Тя вече показва, че приема чуждото мнение, осмисля го и редактира конкретни текстове от труда си, без да напуска собствените си позиции и без да променя основните си тези.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Убедено препоръчвам след сериозна редакция този труд да бъде публикуван, поради неговата важност и актуалност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Философско-исторически факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Гергана Цонева Цонева **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Етнология като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’* на Гергана Цонева Цонева в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата докторска програма Етнология.

27.02.2019 г.

Рецензент: проф. днк Маргарита Карамихова